

23 april 1915

Men meldt ons uit Maastricht:

Bij wijze van uitzondering hebben enkele inwoners van hier verlof gekregen uit Luik terug te keren, terwijl anderen nog steeds daar gehouden worden. Zelfs een Nederlands ambtenaar, die een paar dagen met verlof naar België was, waar zijn familie woonde, is nog niet op zijn post teruggekeerd.

Uit Maastricht meldt men ons, dat de stoomtram naar België weer mag rijden via het grenskantoor te Vroenhoven; langs de andere grenskantoren is het vervoer nog verboden. De grenzen worden nog scherper bewaakt dan tevoren.

24 april 1915

Van Belgische zijde.

De Belgische legatie te 's Gravenhage meldt:

De Duitse regering heeft in haar ultimatum van 2 augustus de aanval tegen België willen rechtvaardigen met een bewering, dat de Duitsers bedreigd zouden zijn geworden met een aanval der Fransen op hun rechtervleugel over het Belgisch grondgebied.

De Duitse regering, zo luidde dat ultimatum, heeft stellige berichten ontvangen, volgens welke Franse strijdkrachten van plan zouden zijn naar de Maas op te rukken over Givet en Namen. Deze berichten zouden hoegenaamd geen twijfel laten omtrent de bedoelingen van Frankrijk door op Duitsland aan te rukken over het Belgisch grondgebied.

Deze beweringen bleken van de eerste dag af aan, in strijd met de formele verklaringen van de Franse regering en met de feiten. Echter

vroeg men zich in verschillende neutrale landen af, of ze geen grond van waarheid bevatten.

De loop der gebeurtenissen heeft die twijfel geheel en al doen verdwijnen, zodat geen verstandig mens nog het minste geloof kon hechten aan die beweringen.

De onmacht, waarin Frankrijk verkeerde, om België te hulp te komen, hoewel dit land de opmars der Duitsers van de 1^e tot de 19^e augustus heeft opgehouden, heeft de onwaarheid der beweringen van de Duitse generale staf aangetoond.

... De Duitse militaire schrijver, generaal von Bernhardt heeft desondanks voor enige weken in een artikel, gepubliceerd in de New Yorkse Sun beproefd de Amerikanen te doen geloven, dat sedert de maand juli, Frankrijk en Engeland zich gereed maakten om de neutraliteit van België te schenden.

De Franse regering, die op een afdoende wijze deze beschuldigingen wilde weerleggen, heeft een nota gepubliceerd, waarin ze juist aanwijzingen doet betreffende de opstelling der Franse troepen in het begin van de oorlog. Deze publicatie heeft in de eerste plaats duidelijk de waarheid aangetoond van de verklaringen van de Franse regering wat betreft de tijd, die onmiddellijk aan de opening van de vijandelijkheden voorafging en bewijst voorts, dat de beweringen der Duitsers niet meer dan een voorwendsel zijn geweest om de ware beweegredenen van de generale staf te verbergen, n.l. om door een verpletterende opmars Frankrijk, tijdens zijn mobilisatie, te overrompelen.

Bedoelde nota laten wij hier volgen.

I Plan van de samentrekking der Franse troepen:

De volledige Franse strijdkrachten waren, toen de oorlog verklaard was, volgens het samentrekkingsplan geplaatst met richting naar het noordoosten, tussen Belfort en de Belgische grens, op deze manier:

Eerste leger: tussen Belfort en de algemene linie Mirecourt-Lunéville;

Tweede leger: tussen deze linie en de Moezel;

Derde leger: tussen de Moezel en de linie Verdun, Audun-le-Romain;

Vijfde leger: tussen deze linie en de Belgische grens. Het vierde leger werd in reserve gehouden ten westen van Commercy.

Bijgevolg waren de Franse legers in hun geheel gekeerd tegen Duitsland en nergens anders dan tegen Duitsland.

Dit is zo waar dat, toen de schending van de onzijdigheid van België door de Duitse troepen erkend was geworden, de Franse generale staf wijzigingen in het concentratieplan moest aanbrengen.

Het mogelijke van deze wijzigingen was natuurlijk bestudeerd, want tal van aanwijzingen hadden ons in staat gesteld te vrezen voor de schending van de Belgische grenzen. Toen die schending een feit was geworden en de Belgische regering (de 4^e augustus) onze steun had ingeroepen, werd het optreden van ons tweede leger uitgebreid tot de streek van Verdun; het vierde leger werd ingelast tussen het 3e en het 5e, aan de Maas. Het vijfde schreed naar het noordwesten, langs de Belgische grens, tot de heuvel van Fourmelles. Bovendien werden twee korpsen van het 2e leger, het 18e en het 9e legerkorps, van de streek van Nancy overgebracht naar Mézières en Hirson.

Eveneens werden naar die richting gezonden de twee Algerijnse divisies en de Marokkaanse divisie. Eindelijk kreeg een cavaleriekorps bevel, in België door te dringen om de Duitse colonnes te verkennen

en hun bewegingen op te houden (6 augustus) drie dagen nadat deze de Belgische grens hadden geschonden.

Dank zij deze wijziging, was de Franse generale staf in staat, ten westen van de Maas het hoofd te bieden aan het samentreffen met de Duitsers, door onze voornaamste strijdkrachten daarheen te brengen ... Indien er, zijnerzijds, voorbedachtheid had bestaan, zou deze plotselinge verplaatsing van onze troepen onnodig zijn geweest en zouden wij tijdig zijn aangekomen om de vijand in België het overtrekken van de Maas te beletten ... Een bijzonderheid kan deze afdoende redenering kracht bijzetten. Ons linker dekkingskorps, het 2^e, dat wil zeggen dat van Amiens, stond, krachtens het concentratieplan, geenszins gekeerd naar de Belgische grens, maar in de richting Montmedy-Longuyon.

II De samentrekking van het Engelse leger:

Wat het Engelse leger betreft, de medewerking hiervan werd ons eerst verzekerd op de 5^e augustus, dat wil zeggen na de schending van de Belgische grens door de Duitsers, welke de 3^e augustus voltrokken werd.

De concentratie van het Engelse leger had plaats, achter Maubeuge, van 14 tot 21 augustus.

III Verschillende bevelen bevestigden de bedoelingen van de Franse regering.

De 30^e juli geeft de Franse regering, ondanks de militaire maatregelen van Duitsland, aan onze dekkingstroepen het bevel zich te handhaven op 10 kilometer van de grens.

De 2^e augustus schrijft een nieuwe order onze troepen voor, om aan de Duitsers de volle verantwoordelijkheid voor de vijandelikheden

te laten en zich te bepalen tot het afslaan van elke aanvallende troep die op Frans grondgebied doordringt.

De 3e augustus beveelt een ander telegram op de meest strikte wijze om elk incident aan de Frans-Belgische grens te vermijden. De Franse troepen moeten er zich 2 à 3 kilometer van verwijderd houden.

Dezelfde dag van 3 augustus bevestigt en preciseert een nieuw bevel de instructies van de 2e augustus.

De 4e augustus luidt een order van de minister van oorlog als volgt:

“Duitsland zal trachten door valse geruchten er ons toe te brengen de onzijdigheid van België te schenden. Het is ten strengste en op de meest formele wijze, tot er tegenbevel komt, verboden, om zelfs maar met patrouilles of met enkele ruiters op Belgisch grondgebied door te dringen, evenals aan vliegeniers om boven dit grondgebied te vliegen.”

Eerst de 5^e augustus, werden op het verzoek van de Belgische regering (de 4^e geformuleerd) de Franse vliegtuigen en bestuurbare luchtschepen gemachtigd tot het zich bewegen boven Belgisch grondgebied en krijgen onze verkenningsstroepen machtiging het te betreden.

5 mei 1915

Van de Limburgs-Belgische grens.

Een zuidlimburger, die van een bezoek aan Luik is teruggekeerd, schrijft ons:

Is de overschrijding der grens van hier uit reeds moeilijk – verschillende posten onderzoeken de papieren en men wordt aan den lijve betast – de terugkeer naar Holland is nog lastiger. De

“Passierschein”, nodig voor het verlaten van België, wordt –althans te Luik – niet aanstonds aan de belanghebbende afgegeven, daar die eerst bij het gouvernement moet worden aangevraagd. In de Pass-Centrale op de Place du Théâtre te Luik wordt de aanvrager, als bewijs van ontvangst der ingeleverde papieren, een papiertje ter hand gesteld met het opschrift: “Revenez le ... Mai 1915 ... Uhr.” Aan Belgen wordt te Luik thans volstrekt geen vertrek naar Nederland toegestaan. Bij de kassa las ik een aankondiging, volgens welke aan hen, die tot voldoening van de kosten der passen, goud in betaling geven, korting wordt toegestaan. Voor het gebouw staan allerlei rijtuigen, die de nu niet talrijke reizigers kunnen vervoeren naar de grens. Sommigen echter gaan per elektrische tram tot Vivegnis en nemen daar een gereedstaand voertuig naar Moelingen (de grens) of leggen de weg daarheen (ruim 2 uur) te voet af. Per persoon betaalt men voor een rijtuig van Vivegnis naar Moelingen of omgekeerd weinig minder dan 3 frank. Men rijdt dan door het ongeschonden dorp Hermalle en over het zwaar geteisterde Visé, waar nu in de glooiende tuinen, tussen de uitgebrande huizen, waarvan het puin nog niet is weggeruimd, de kersen- en perenbomen prachtig bloeien.

In Luik was het druk. Ik zag er goed bezochte markten en een levendig vervoer van goederen in de volle hoofdstraten. Bij de Pont des Arches was men in schuiten bezig stukken steen op te halen uit het water van de Maas. Nog hangen aan de oostzijde, als in het begin van de oorlog, de tramrails van de bruggenstomp neer in de rivier. Maar op de kade, aan die kant, liggen honderden grote basaltstenen van het vernielde bouwwerk ordelijk opgestapeld.

In de auto's zaten, bijna zonder uitzondering, militairen. Vaak hadden ze een vlaggetje in de Duitse kleuren voorop. Behalve de vele militairen zag ik tal van spoorwegmannen in hun blauwe jassen en postbeambten met de bekende rode uitmonstering. De nieuwste publicatie is die van 2 mei; ze draagt de ondertekening van de kolonel

von Soden en brengt verandering en verbetering in het sluitingsuur. Vooraan mogen alle koffiehuisen open blijven tot tien uur, de trams mogen rijden tot half elf, de mensen mogen op straat zijn tot elf uur. Alles Duitse tijd.

Een ongenoemde Belg, die voor de oorlog bijna twee jaar heeft doorgebracht met het catalogiseren van de bibliotheek van de Trappisten te Bouillon, in België vlak op de Franse grens, schrijft in de Times, dat hij van een ooggetuige heeft gehoord, dat de Duitsers, die de 24^e augustus Bouillon bezetten, de kostbaarste boeken geroofd en naar Duitsland gezonden hebben.

De monniken, die na de wet op de godsdienstige verenigingen Frankrijk hadden verlaten, hadden zich voorlopig te Bouillon in een hoeve gevestigd en daar de boekerij ondergebracht. De schrijver noemt een aantal incunabelen en zeldzame werken, die ze rijk was. Maar hij verzwijgt niet, dat de monniken, was de oorlog niet tussenbeide gekomen, een 2500 boeken zouden verkocht hebben om met het geld een nieuw klooster te bouwen. De catalogus van die verkoop was al opgemaakt.

18 mei 1915

Schending van het volkenrecht. (Van Belgische zijde).

Aan het 15^e rapport van de officiële Belgische commissie tot onderzoek van de schending der regels van het volkenrecht, der wetten en gebruiken van de oorlog – door het Belgische gezantschap in Den Haag verstrekt – is het volgende ontleend:

Het is van algemene bekendheid, wordt er o.a. gezegd, dat te Leuven, Aarschot, Dinant, Mechelen en Dendermonde, om deze gemeenten alleen te noemen, meubelen, van particulieren weggenomen, op militaire voertuigen werden geladen en met treinen naar Duitsland

werden verzonden. Meldde niet nog onlangs het Deense blad "Politiken" in zijn nummer van 6 april de verkoop van verscheidene ladingen gebruikte meubelen, afkomstig uit België en Frankrijk, waaronder buffetten, kasten, secretaires, canapés, bont, zilverwerk, pendules enz.

Op deze wederrechtelijke onteigening van particulier eigendom is in het gehele bezette gebied van België een politiek van vernieling gevolgd, georganiseerd door de Duitse autoriteiten, en waarvan het officiële communiqué van de Duitse grote generale staf vanaf de 27e augustus 1914 de toepassing meldde. Dit land, zo wordt daarin o.a. gezegd, zal in de militaire behoeften van allerlei aard moeten voorzien "ten einde de Duitse landen te ontheffen".

Onder de dekmantel van rekvisities is deze onteigening niet minder in strijd met de regels van het volkenrecht als de vergrijpen van de Duitse legers tegen de eigendommen. Ze levert een rechtstreekse schending op van de artikelen 23 lett. G 46 en 52 van hetgeen is overeen gekomen betreffende de wetten en gebruiken van de oorlog te land, vastgesteld op de 4^e vredesconferentie in Den Haag. Ze miskent bovendien de overeenkomsten in België gesloten door de Belgische autoriteiten zelf. Op het ogenblik, dat deze aan de Belgische provincies een zware oorlogsschatting van 40 miljoen frank oplegde, na de ontzaglijke rekvisities, belastingen en boeten van allerlei aard, waardoor de gemeenten en de Belgische burgers werden getroffen, was ze verplicht een einde te maken aan het tot dusver gevolgde systeem.

De Belgische landbouw, industrie en handel worden eveneens getroffen. De voortbrengselen van de nationale veeteelt, de meest nodige grondstoffen, de fabrieksproducten, machinerie, gereedschappen zijn in beslag genomen en naar Duitsland vervoerd, in strijd met elk recht.

Een groot gedeelte van het rapport is gewijd aan de onwettige rekwisitie van fokpaarden, merries en veulens. Het Belgisch trekpaardenras was steeds beroemd. In de laatste 20 jaar zijn de fokkers, aangemoedigd en gesteund door het Belgische gouvernement, er in geslaagd de fokkerij van deze paarden tot zulk een volmaaktheid op te voeren, dat dit bedrijf een belangrijke bron van inkomsten is geworden. De meeste continentale landen kwamen zich van trekpaarden voorzien in België. Duitsland was een van de beste afnemers. België voerde elk jaar voor meer dan 24 miljoen frank aan paarden uit.

Nauwelijks was de oorlog uitgebroken, of de keizerlijke autoriteiten hebben volgens de uitvoering van een grondig bestudeerd, en sedert lang vastgesteld plan getracht, de fokkerij te gronde te richten ten bate van Duitsland. De beste Belgische fokpaarden zijn met geweld weggevoerd, zonder betaling of tegen absoluut onvoldoende betaling en zijn aan de Duitse landbouwers verkocht door de zorg van het ministerie van landbouw en landbouworganisaties. De methoden, door de Duitse autoriteiten gevolgd in de strijd tegen de Belgische fokkerij, zijn herhaaldelijk gewijzigd in de loop van de zeven maanden, die sedert de bezetting van het land zijn verlopen.

De periode van de inval, die van de wederrechtelijke rekwisities en die van de druk worden in afzonderlijke hoofdstukken besproken, terwijl een aantal documenten aan het rapport zijn toegevoegd.

Tenslotte wordt in het rapport besproken het kappen van bossen door de Duitse genie, in verschillende streken van België; het hout werd naar Duitsland gevoerd. Met rekwisities voor het bezettingsleger heft dit kappen van bomen niets te maken.

21 mei 1915

Een Duits witboek.

Berlijn, 21 mei. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung maakt de inhoud openbaar van een witboek, door de Duitse regering gepubliceerd over de met het volkenrecht strijdige volksoorlog in België.

Het witboek zal worden toegezonden aan de regeringen van de neutrale mogendheden en aan binnen- en buitenlandse bladen. In dit witboek komt een memorandum voor, waarin de Duitse regering op scherpe wijze protesteert tegen het optreden der bevolking in België. Aan het memorandum is een omvangrijk bewijsmateriaal bijgevoegd. Daaronder zijn vier rapporten, van het militaire bureau van onderzoek (dat gevestigd is aan het departement van oorlog) over de gebeurtenissen in Aarschot, Andenne, Dinant en Leuven.

In het memorandum heet het:

“Onmiddellijk na het uitbreken van de huidige oorlog ontbrandde in België een wilde strijd van de bevolking tegen de Duitse troepen, welke een flagrante schending was van het volkenrecht en die voor het Belgische land en volk de ernstigste gevolgen had. Toen het Belgische leger na hardnekkige gevechten voor de Duitse troepen terugweek, had de Belgische burgerbevolking in de nog onbezette delen van het land gepoogd de Duitse opmars met alle mogelijke middelen te belemmeren. Ook werd niet geschroomd op plaatsen, die sinds lang door de Duitse troepen bezet waren, door overvallen schade toe te brengen aan het Duitse leger en dit te verzwakken. Bij dergelijke overvallen zijn mannen uit allerlei standen, als werklieden, fabriekseigenaars, dokters, onderwijzers, ja zelfs geestelijken en ook vrouwen en kinderen, met de wapens in de hand gegrepen.

Bij deze gevechten werden allerlei manieren van strijdvoering toegepast die door geregelde troepen niet worden gebezigd. Talrijk waren de gewonden die overgoten waren met kokende teer en kokend water. De bij zulke gevechten betrokken burgers stonden niet onder een verantwoordelijke aanvoerder; ook droegen zij geen herkenningstekens, waardoor zij als militairen kenbaar waren.

Dit alles wordt niet veranderd door het feit, dat aan deze gevechten, naar het schijnt, ook Belgische militairen en mannen van de burgerwacht hebben deelgenomen, want daar deze lieden evenmin militaire kentekens droegen, doch zich daarentegen in burgerkleren onder de strijdenden mengden, konden ook aan hen niet de rechten van krijgvoerenden worden toegekend.

Ontbraken dus in België de volkenrechtelijke voorwaarden ook voor een ongeorganiseerde volksoorlog, zo werd die ook gevoerd op een manier, die alleen reeds voldoende zou zijn geweest om de deelnemers buiten het oorlogsrecht te stellen.

In een ganse reeks van gevallen werden de Duitse troepen door de Belgische burgerbevolking in schijn vriendschappelijk ontvangen, doch na het vallen van het duister of bij een andere zich voordoende gelegenheid, gewapenderhand aangevallen. Op verscheidene plaatsen zijn Duitse soldaten uit een hinderlaag vermoord.

Ook heeft het Belgische volk het Rode Kruisteken niet geëerbiedigd.

Tenslotte is buiten alle twijfel geconstateerd, dat Duitse gekwetsten door de bevolking bestolen, vermoord, ja soms op wrede wijze verminkt zijn.

Zelfs vrouwen en meisjes hebben aan die gruweldaden deelgenomen.

Het was met het oog op het zelfbehoud van het Duitse leger absoluut noodzakelijk tegen deze sluipschutters zo krachtig mogelijk op te treden. Steeds werden daarbij – voor zoveel maar met de oorlogsnoodzaak overeen te brengen was – de rechterlijke vormen in acht genomen. Ouden van dagen, vrouwen en kinderen werden – ook wanneer zij zwaar verdacht werden – in zo hoog mogelijke mate gespaard. Hulpelozen, die in gevaar verkeerden, zijn beschermd.

Het zou voor de Belgische regering gemakkelijk zijn geweest, de kunstmatig in het leven geroepen volkshartstochten tot bedaren te brengen.

Daarom treft haar de volle verantwoordelijkheid voor de vreselijke bloedschuld, die op België rust. Zij poogde nu deze verantwoordelijkheid van zich af te schuiven door de schuld van het gebeurde op rekening te schrijven van de vernielzucht der Duitse troepen, die zonder enige grond tot gewelddadigheden zouden zijn overgegaan. Zij stelde een commissie van onderzoek in, en de bevindingen van die commissie werden tot onderwerp gemaakt van diplomatieke vertogen en klachten. Deze poging om de zaken op hun kop te zetten, is totaal mislukt. De verhalen van vluchtelingen, die worden voorgesteld als het resultaat van pijnlijk nauwgezette onderzoeken dragen het stempel van ongeloofwaardigheid, zoal niet van boosaardige leugens.

De aanklachten, door de commissie ingebracht tegen het Duitse leger zijn niets anders dan lasterpraat, hetgeen uit voorhanden bewijsmateriaal onmiddellijk kan worden aangetoond.

Te Aarschot is de strijd niet, zoals van Britse zijde is beweerd, ontstaan doordat Duitse officieren de eer van het gezin van de burgemeester hebben aangetast, doch doordat de bevolking een vooruit zorgvuldig beraamde aanval op de hoogst in rang zijnde

Duitse officier ter plaatse had gedaan en hem van achteren had vermoord.

In Dinant zijn geen onschuldige vredelievende burgers ten offer gevallen aan de Duitse wapens, doch het waren moordenaars die uit hinderlagen Duitse soldaten verraderlijk hadden overvallen.

In Leuven is de strijd met de burgerlijke bevolking niet ontstaan doordat vluchtende Duitse troepen bij vergissing met aankomende Duitse troepen in strijd geraakten. Doch de in haar verblinding de gebeurtenissen niet goed beoordelende bevolking verkeerde in de waan, terugkerende Duitse troepen zonder gevaar te kunnen afmaken. In Leuven zijn slechts die wijken vernield, in dewelke de inwoners verraderlijk en moordzuchtig tegen de Duitse troepen waren opgetreden.

Ja, het waren Duitse troepen, die er voor zorgden, dat zoveel als nog mogelijk was kunstschaten, niet enkel uit Leuven, doch ook uit andere steden, gered werden.

Het slot van het memorandum luidt: De Duitse regering meent, door het publiceren van het hier medegedeelde, overtuigend te hebben aangetoond, dat het optreden van de Duitse troepen tegen de Belgische burgerij was uitgelokt door de door het volkenrecht verboden sluipschuttersoorlog en door krijgsnoodzaak.

Aan de andere kant protesteert zij plechtig tegen het optreden van een bevolking, die met de afkeurenswaardigste middelen een oneerlijke strijd heeft gevoerd tegen de Duitse troepen; en nog krachtiger protesteert zij tegen de houding van een regering, die met volkomen miskenning van haar plicht, de ongebreidelde hartstochten van het volk vrije teugel had gelaten, en er ook thans nog niet voor terugdeinst te trachten haar eigen zware schuld van

zich af te wentelen door het verbreiden van niet met de waarheid strokende lasteringen over het Duitse leger.

26 mei 1915

Luik.

Brussel, 23 mei.

Bij de Brusselse uitgever, die telkens in boekvorm de verordeningen en nieuwsberichten uitgeeft die er te Brussel sedert de bezetting door de Duitse troepen zijn aangeplakt, is dezer dagen een soortgelijke verzameling omtrent Luik verschenen. Een welkom geschenk! In deze reeks aanplakbiljetten toch kunnen wij het leven der hoofdstad van het Walenland meeleven, zoals dat van 4 augustus af van het vorig jaar tot enkele weken geleden toe verlopen is. Men krijgt daardoor een samenhangend overzicht van het voornaamste wat er daar gebeurd is, en wij leren er de hoop en stemming der bevolking uit kennen, in vele opzichten anders dan hier te Brussel bv. Daarom wil ik u er een en ander uit mededelen.

De reeks opent met een bekendmaking van de Belgische bevelvoerende generaal aan de bevolking, d.d. 4 augustus, waarbij de inval van vreemde troepen op Belgisch grondgebied ter kennis wordt gebracht. Terstond stellen burgemeester en schepenen, met het oog op een langdurig beleg, de vlees- en broodprijzen vast, maar deze voorzorg is ijdel. Op 7 augustus reeds worden twee nieuwe aanplakbiljetten verspreid; het eerste luidt:

De burgemeester aan de bevolking. Het Duitse leger is zoeven de stad binnengerukt. Ik verzoek mijn medeburgers de grootste kalmte in acht te nemen en uitspattingen te vermijden. Ik smeeke hun vooral zich van elke openbare uiting of daad te onthouden, welke een gewelddadige onderdrukking ten gevolge zou hebben.

Het andere bericht van de 7^e is een bevel van de opperbevelhebber van het Duitse Maasleger aan de inwoners om onmiddellijk de wapens in hun bezit in te leveren op straffe van gefusilleerd te worden.

Maar al is de stad reeds in handen van de overwinnaar, verschillende forten houden nog stand, het artilleriegevecht raast over de heuvels en menig projectiel komt in de stad neer. De opperbevelhebber tracht dan ook de begrijpelijke paniek der inwoners te kalmeren door zijn spijt uit te drukken over de gevolgen van het bombardement voor private eigendommen en te beloven, dat na overgave der forten, er tegen de stad zelf niets ondernomen zal worden.

De broodprijs kon van begin augustus tot 24 november op 30 centiemen de kilo gehandhaafd blijven, maar steeg op laatstgenoemde datum tot 40 centiemen. (Sedert een paar dagen is de prijs nu opgelopen tot 50 centiemen).

Een oorlogsschatting van vijftig miljoen frank werd op 18 augustus aan de stad opgelegd; voor een miljoen frank vijf frankbons waren reeds in omloop gebracht, waarbij in september nog 200.000 vijf frankbons, 190.000 van 10 frank en 50.000 van 20 frank kwamen; de vervaldatum, oorspronkelijk op 28 februari 1915 bepaald, werd later op onbepaalde tijd uitgesteld.

In de maand september werden de scholen weer heropend en in oktober het postverkeer weer hersteld, eerst in maart ook naar Holland uitgebreid.

Dit zijn enkele grepen uit de inhoud van het zo belangwekkende boekje.

27 mei 1915

Uit België.

De opstootjes te Luik, waarvan we enkele dagen geleden vernamen, blijken te zijn ontstaan doordat de bakkers, die hun meel duur moeten betalen, de broodprijzen aanmerkelijk hadden verhoogd. Het brood, dat door onze regeringscommissie met toestemming wordt uitgevoerd, kost 60 centiemen, en men wilde dus het brood van de bakkers tegen dezelfde prijs hebben. Bij de bakkers werden ruiten verbrijzeld en zelfs broden weggenomen. Daarop schijnt het Duits bestuur bekend te hebben gemaakt, dat ook de Luikse bakkers het brood tegen 60 centiemen moesten verkopen, en daar deze zelf de schade niet willen lijden, zijn er veel bakkers, die geen brood meer willen bakken.

29 mei 1915

Uit Luik. De mijnwerkersstaking.

Maandag, 17 mei, namen, zoals we lieten voorzien, de mijnbestuurders het besluit in Nederland brood te kopen, om de arbeiders, voor elke dag werk, een toeslag van 300 gram brood te bezorgen, onder bedinging dat de arbeid zou worden hervat.

De vergadering van de bestuurders met de Duitse overheid, vastgesteld op dinsdag 18 mei, werd verschoven naar woensdag.

De staking trof verleden dinsdag de putten Charbonnages des Français, Fany en Bon-Buveur. Stakers van andere putten woelden er alles lam.

Woensdag 19 mei zakten benden jonge stakers af naar de putten Charbonnages des Bonniers, Horloz en Braconnier. Onmiddellijk lag alles stil. Op de Braconnier waren de arbeiders reeds naar beneden. De bestuurder werd verplicht zijn werkvolk te laten ophalen.

De politie aarzelt om tussenbeide te komen. Ze is ongewapend, onmachtig, staat weerloos aan allerhande aanvallen bloot. Bij verschillende mijnen, waar agenten wel wat deden, werden ze mishandeld door hen, die beweerden opdracht te hebben om alles te doen stilhouden.

Wat we verlopen week zegden: Het volk is de arbeiders helemaal niet vijandig, - wordt nog steeds bevestigd. Elkeen lijdt immers in deze dagen en deelt hetzelfde lot. Dit neemt niet weg dat hier en daar wel burgerluidjes worden gevonden, die in troebel water vissen. Heel de schuld van de beweging wrijven ze de socialisten aan. Dezen hebben toch, volgens hen, de klassenstrijd gepredikt en de arbeiders opgehitst tegen de burgerij, de meesters, het gezag, en bonden gevormd, om weerstand te bieden voor het inrichten van stakingen.

Vele handelaars zijn angstig. Ze vrezen erge wanordelijkheden. Bakkers hebben gesloten. Ze vrezen plunderingen. Anderen weigeren nog te bakken. Ook deze huizen zijn dicht. Vrouwen zien men van straat tot straat gaan om brood te vinden, om levensmiddelen te kopen.

Te Jemeppe-sur-Meuse, Flémalle-Grande en Seraing brak ook de staking in de kolenmijnen uit. In de metaalwerkhuizen van Ougrée-Maribaie en Cockerill werden de arbeiders door jonge stakers verhinderd hun arbeid voort te zetten. Daar, waar men arbeidde, drongen de betogers binnen, dwongen de bestuurders al het volk boven te halen en de bovenarbeiders onmiddellijk heen te zenden. Daar er geen politie opdaagt, zijn de stakers volkomen meester.

Donderdag 20 mei is aan de mijnen Batterie, Gérard-Close en Banneux gestaakt. Donderdag in de stad, vrijdag in de buurtgemeenten heeft het comité van de socialistische en

onafhankelijke vakbonden een aanplakbiljet laten aanslaan. Men vertrouwde dat het goede indruk zou maken, wat reeds is bevestigd.

Dit jong stakersvolkje, onbezonnen, ontoerekenbaar, maakt gebruik van de tegenwoordige omstandigheden om, door alles overhoop te zetten, de meest afkeurenswaardige domheden te begaan en een hoogst gevaarlijke toestand te verwekken.

In de middag van donderdag trok een bende werklozen door de gemeente Ougrée, rechter Maasoever. Zij begaf zich onmiddellijk naar de schachten der hoogovens van Ougrée-Marihaye, een onderneming voor allerlei soort ijzerwerken, in de onmiddellijke buurt van Cockerill, en wel zo belangrijk. Na een onderhoud met de bestuurders dwongen zij de schachtarbeiders het werk onmiddellijk te staken. 's Avonds werd een filiaal van de handelsfirma Delhayse, in koloniale waren, tot de kelders toe geplunderd. Enkele aanhoudingen werden gedaan. Wijze bakkers waren voorzichtig genoeg, teneinde plundering te vermijden, hun voorraad tegen gewone prijs af te staan.

Vrijdag 21 mei bestormden de stakers de wijk Sclessin. Onmiddellijk lagen de werkhuizen La Meuse en de schachten du Grand Bac, Perren en Val-Benoit stil. Thans is aller er kalm. Samenscholingen van arbeiders bespreken de toestand op elke straathoek. De algemene eis blijft: vermindering van de prijs der levensmiddelen, verhoging van loon.

De arbeiders maken zich boos over de uitstalling in vele straten van onze industriegemeenten, doch bijzonder te Luik, van allerhande fijn gebak, vla, taart, koek en snoepgoed. Ze begrijpen niet dat zo iets mogelijk is en kan gekocht worden, wanneer zij hun brood te duur moeten kopen, te weinig krijgen en te lang, te hard om te gering loon moeten arbeiden.

De toestand nochtans schijnt eerder over te gaan tot een tijdperk van stijgende kalmte.

Het bovenvermelde aanplakbiljet vertalen we vrij als volgt:

“Oproep tot de arbeidende klasse en tot de bevolking over het algemeen.

Naar aanleiding van betreurenswaardige gebeurtenissen, werd de arbeid in verschillende instellingen van onze streek onderbroken.

Al de arbeiders betreuren diep de thans drukkende, niet geregelde (désordonnées) stakingen. Zij verzoeken de provinciale gemeentelijk, patronale, handels- en bijzondere overheden te onderzoeken en onverwijld te willen invoeren, door alle middelen in hun bereik, de prijsverminderingen van levensmiddelen, bijzonder van brood, aardappelen, spek en alles wat hoogst nodig is tot voeding van de arbeidende klasse.

De bazen hebben reeds de verplichting op zich genomen al het mogelijke te doen om, tegen inkoopprijs, 300 gram brood per werkdag meer te verschaffen aan hun arbeiders. Zij hopen binnenkort hierin te slagen.

We zouden mogelijk kunnen hopen, dat zij, zo de toestand wilde beteren, deze ook met het oog op het loon en de arbeidsduur zouden willen onderzoeken.

Anderzijds zijn de afgevaardigden van de arbeidersverenigingen in betrekking met de overheid, tot het vaststellen van een algemene prijs voor het meel, dat desnoods zou kunnen worden opgeëist.

De afgevaardigden doen een beroep op de kalmte, de rede en het gezond verstand van de arbeiders en op hun liefde voor het land,

opdat ze zouden nadenken over de ongelukkige en betreuenswaardige toestand, die voor hen en allen zou kunnen voortspruiten uit deze onlusten en zij opnieuw de weg naar de arbeid zouden opgaan.

Zij bezweren arbeiders, bazen en iedereen alles in het werk te stellen, opdat geschillen en ongelukken zouden worden vermeden.

Vertrouwend op het gezond verstand van allen, die ongelukken en rampen betreuen, hopen wij, dat in deze moeilijke ogenblikken allen tot wie wij ons richten, wel de opofferingen zullen willen doen voor een zo hoog menselijk doel.

Luik, 19 mei 1915.

(was getekend) Het comité van de socialistische en onafhankelijk verenigingen van het arrondissement Luik”.

1 juni 1915

De soldatenkerkhoven bij Wandre.

Men schrijft ons uit Zuid-Limburg.

Op de hoge heuvel van Rabosée, bij Wandre, waar begin augustus een deel van de strijd om Luik is gestreden, liggen op twee akkers meer dan vierhonderd mannen begraven. Over deze kerkhoven wil ik iets schrijven, zij het mede tot welkome voorlichting van Nederlanders, die later, als de oorlog voorbij is en het verkeer met het buitenland weer normaal is geworden, op mijn voorgang er heen zullen gaan.

Uit Moelingen (Hollandse grens) per rijtuig te Vivegnis gekomen, nam ik de elektrische tram tot de “brug van Wandre”, ging die over en kwam in het dorp Wandre, dat onmiddellijk aan de spoorweg van

Visé naar Luik ligt, ongeveer zeven kilometer van deze stad. Ik volgde, in de aanvang langs uitgebrande arbeiderswoningen, de steile, draaiende weg, die in nauwelijks tien minuten tot boven op de heuvel leidt, waar men aanstonds een heerlijk vergezicht geniet. Over het Maasdal, in gewone tijden zo vol leven en beweging, gaat de blik westelijk en noordwestelijk naar de heuvels van Herstal, Oupeye en Hermée en noordelijk naar de nog bekoorlijker hoogten van Sarolay tot Argenteau. In het oosten ligt het nu bekende fort Barchon (zijn koepel ziet men) en beneden in het dal stroomt met bochten de rivier, boven wiens schone oevers, toen in augustus, zulke vreselijke dingen zijn gebeurd.

Eerst bereikt men het Belgische kerkhof. Een forse eikenboom – beneden, op de linker Maasoever, al van ver zichtbaar – staat als een trouwe wachter dicht bij de ingang. Als hij maar een wachter blijft en niet bezwijkt ... want zijn zware wortels zijn ontbloot en geschonden door de loopgraaf, die aan zijn stam begint en S-vormig langs het kerkhof gaat: een arbeid der Belgen uit de eerste dagen van de oorlog en eerst onlangs door de Duitsers vernieuwd. Deze dodenakker is maar klein; toch rusten er niet minder dan honderd eenentwintig Belgen. Aan de aanleg is goede zorg besteed. Ik zie op de grond een gekroonde leeuw en een gekroonde A van grijsbruine steentjes en tussen beide een kruis van palmboompjes. Op het grote kruis lees ik: “1914, Vaillants défenseurs de la patrie. Commune de Cheratte.” Op een ander kruis staat: “Honneur aux soldats belges, morts pour la patrie le 6 août 1914.” Ginds: “A l’honneur de notre brave ennemi, dédié du K. b. Landsturm Inf. Bat. Ansbach.” Op een vierde kruis: “Den gefallenen Belgiern. Deutsche soldaten.” Paaltjes, in de Belgische kleuren geverfd, zijn verbonden door zilverachtige kettinkjes. Helmen, halfvergane grafkransen, houten geraamten van soldatenransels liggen ginds nog samen. De portretten van koning

Albert en zijn gemalin zijn er ook. Que Dieu blesse la Belgique et son roi ... zo staat er te lezen.

“Wat meer van de Maas af, slechts enkele minuten verder, langs de loopgraaf gaande in de richting van Barchon, komt men bij het kerkhof der Duitsers. Tienmaal zo groot als dat der Belgen, heeft het de oppervlakte van een flink dorpskerkhof. Ook hier doet heel de omgeving aan de oorlog denken. Dicht er langs loopt nog de door de Belgen aangelegde versperring van prikkeldraad. Aan de weg tegenover het kerkhof, ligt de ruïne van een uitgebrande boerderij. En in een nabijgelegen boomgaard ziet men, verscholen achter een haag van meidoorn een nieuwe loopgraaf met stevige paalfundering en nog frisse versterking van rijshout. Dit kerkhof maakt inderdaad nog diepere indruk, niet enkel door zijn grootte, maar meer nog door de aanleg, die goed doordacht en keurig af mag heten. Hier liggen de driehonderd mannen, die eens behoorden tot de regimenten 25 en 53, met Aken en Keulen als garnizoensplaatsen. Aan de rechterzijde zijn de graven der officieren: ik tel tweemaal zeven verhogingen in de vorm van zerken van aarde met bedekking van kleurige steentjes. Op een eenvoudig kruis staat telkens “Hier ruht” en de naam. Ik lees: Müller, Haas, Freiherr von Godin, Viebig enzovoort. Zeven van hen behoorden tot het 25^e en zeven tot het 53^e. In de grote perken liggen de manschappen begraven; hun namen zijn niet vermeld. Hier en daar ligt een punthelm, die u zegt dat gij u op een Pruisisch soldatenkerkhof bevindt. Een rustiek eiken kruis, stellig enige meters hoog en in doorsnee wel 35 centimeter, rijst uit het midden van deze “Massengraber.” Er onder ligt, schuin, een ovale inscriptietafel, eveneens van eikenhout, met de woorden van de reserveluitenant Mainer uit Ansbach.

“Deutscher, entblösse dein Haupt,
Du Stehest an heiligem Orte!
Kreuze, von Lerbeer umlaubt,

Verkünden gewaltige Worte:
Helden gefallen in Ringen
Deutschlands um Ehre und Sein;
Nie wird ihr Name verklingen
Geheiligt soll er uns sein.

Den tapfern Kameraden de 25. und 53. Inf. Regmts. Gewidmet von K.
B. Landst. Bat. Ansbach. Oktober 1914.“

Ook hier brengt de vijand aan de vijand zijn hulde. Door Wandre door Belgen dus, is een woord van piëteit voor de gevallen aangebracht op dit kerkhof, waar ik de primula's, de violen en de rozen zie bloeien. Lieve, jonge berkjes tonen er hun eerste groen. Banken geven er de bezoeker gelegenheid om te rusten en te peinzen.

Hier op de hoogte liggen zij dan, al deze gesneuvelden, wiens taak het was aan de oorlog deel te nemen. Hun graven, met tederheid verzorgd, vragen aan de levenden belangstelling en eerbied. Niet zonder ontroering zal nu en later, ook van de Hollanders, menigeen naar deze kerkhoven komen en ze betreden. Ik kan begrijpen dat er (gelijk op dit Duitse kerkhof, naar ik hoorde) nu en dan godsdienstige samenkomsten zijn. Zelfs voelde ik de behoefte om er, als op een gewijde plek, een poos te blijven. Het hek staat open, blijkbaar is ieder er welkom. Zonder schroom, veeleer uit vertrouwen worden beide soldatenkerkhoven aan de hoede der bezoekers overgegeven.

Op het Belgische kerkhof zag ik, bij het weggaan, twee Duitse soldaten: zij stonden er in waardige houding. Hier, zo dacht ik, houdt de scheiding op; de dood verenigt de volken. En dalend van de heuvel van Rabosée keek ik op de glooiende tuinen met kostelijk bloeiende vruchtbomen. Het leken reusachtige boeketten. Hoeveel bloesems zag ik, die "niet zouden rijpen?" ... Maar de weemoed hield mij niet

vast. Want ik wilde deze witte bomen in hun meikleed enkel zien als verkondigers van hoop en als belovers van vrucht.

2 juni 1915

Naar het westelijk front.

Berlijn, mei.

Na eerder bezoeken gebracht te hebben aan het front in Frankrijk, zouden wij onze reis over Namen naar Brussel voortzetten.

In Namen hielden wij ons slechts kort op, juist lang genoeg, om het hoogste punt van de citadel te bezoeken, waar een officier ons een aanschouwelijke voorstelling gaf van de opmars der Duitsers en de gebeurtenissen bij de verovering der stad. Ondanks ons militair geleide was het niet gemakkelijk, de top van de hoogte, met het uitgebrande hotel en het ongerepte stadion te bereiken. Over het hotel waren avontuurlijke verhalen in omloop, zo vertelde de officier uit Namen, die onze gids was. Men zegde, dat daar het centrum geweest was voor de telefoonverbinding tussen alle forten om de stad; dat de Duitsers dit geweten hadden en daarom eerst het hotel hadden in elkaar geschoten. Daardoor was de verbinding tussen de forten opeens verbroken geweest. Dat dit naïeve verhaal onjuist moest zijn, was ter plaatse dunkt mij duidelijk genoeg te zien. Als het hotel gebombardeerd was, had toch de naaste omtrek ervan allicht ook er onder moeten lijden. Men zag echter geen spoor van een enkel schot. Het hotel was ook volstrekt niet in elkaar geschoten, maar zag er gewoon uitgebrand uit.

Na Namen bezochten wij Brussel, van waar wij een automobieltocht maakten naar Waterloo en Leuven. Ik zou haast wensen de laatste stad niet te hebben bezocht. Tot nu toe had ik in oost en west slechts geteisterde dorpen en steden gezien, waar de zichtbare verwoesting

zich tot stoffelijke schade bepaalde, waar nuchter woonhuis naast nuchter woonhuis was vernield. Toen wij bij het stadhuis in Leuven uit de wagen stapten, werd ik heel stil. "C'est la guerre", had onze hospita in de stad van het Duitse hoofdkwartier gezegd. Is dat een troost? En dan te denken dat op het ogenblik een volk uit eigen verkiezing in de oorlog gaat ...

Mijn indrukken van een verblijf van 24 uur in België, zal de lezer mij gaarne schenken. In een eindeloos lange, stampvolle trein, waarin wij alleen aan het zweet des aanschijs van onze leidsman een plaatsje te danken hadden, verlieten wij Brussel, om naar Berlijn terug te keren

In Berlijn bereikten ons de eerste duidelijke berichten over de zware strijd in Vlaanderen en bij Arras, die ons op reis als het ware om de oren hadden gefladderd; een aanuiding hier, een aanuiding daar; intiemere kennis van de feiten, en ook grotere onbekendheid met het geheel.

3 juni 1915

De Duitsers zijn bezig de lijn Aken-Visé-Leuven-Brussel, de grote, reeds vroeger geprojecteerde spoorweglijn, aan te leggen.

Op een hulpspoor wordt uit de Maasvallei de kiezel aangevoerd naar Visé en met grote vrachtautomobielen in de richting Warsage vervoerd. Het zijn uitsluitend Duitse militairen, die deze arbeid verrichten.

7 juni 1915

Belgisch afgevaardigde gefusilleerd.

Parijs, 6 juni. Gisteren werd uit Havre gemeld dat het Belgische kamerlid Fulgence Masson (liberaal), afgevaardigde voor Bergen, door de Duitsers is gefusilleerd.

Men schrijft ons uit het zuiden van Limburg:

Het verkeer in de grensstreek, tot op 6 km van de grens van België, wordt hoe langer hoe moeilijker. Thans mag zich daar niemand vertonen, zonder van goede papieren voorzien te zijn. Het verkeer met voertuigen, rijtuigen en fietsen is er verboden, zodat zelfs het regeringsbrood uit ons land, dat met toestemming naar de Belgische grensgemeenten gaat, per wagen vervoerd wordt tot de grens en tot nu toe door de voerlui, die een pas hadden, verder naar de verschillende gemeenten werd gebracht. Deze passen zijn reeds afgelopen of vervallen binnen twee dagen, zodat, wil men niet van het spoor gebruik maken, dat, wat zindelijkheid betreft, te wensen laat, men geen brood meer naar de Belgische grensgemeenten kan bezorgen. In Luik worden geen passen meer voor de grensstreek uitgegeven. Een paar dames uit Luik met kinderen hadden zich naar Visé begeven zonder passen. Ze werden gevangen genomen en opgesloten.

8 juni 1915

Het Belgische leger.

Parijs, 8 juni. De inhechtenisnemingen van burgerwachten en jongelieden in Brabant en Henegouwen duren voort. In weerwil van het verdubbelde aantal posten langs de grens slagen duizenden Belgen er in zich bij het leger van koning Albert te voegen.

De Echo Belge maakt melding van het ook in ons blad medegedeelde bericht van Havas, volgens hetwelk het Belgische Kamerlid Fulgence Masson door de Duitsers doodgeschoten zou zijn. De Echo tekent bij

het bericht aan, dat zij niet kan geloven, dat de Duitsers deze aanslag op een der meest geliefde personen van België gepleegd hebben, te minder daar zijn dood een bloedige opstand in heel het Waalse land, waar Fulgence Masson zeer geliefd is, in het leven zou kunnen roepen.

11 juni 1915

Het Vlaamsche Nieuws verneemt van Duitse zijde, dat het bericht door Franse bladen verspreid (ons door Havas geseind – Red.) – als zou de liberale Belgische volksvertegenwoordiger van Bergen, Fulgence Masson, door de Duitsers gefusilleerd zijn – onwaar is.

12 juni 1915

In België gefusilleerde personen.

Het Vlaamsche Nieuws verneemt de volgende bekendmaking van Duitse zijde:

“Krachtens een beslissing van het Krijggerecht van de 5e juni werden volgende personen gefusilleerd:

Louisa Frenay, geboren Derache, koopvrouw te Luik;

Johan Victor Bourseaux, koopman te Luik ;

Julius Descheutter, koopman te Liers;

Peter Pfeiffer, werkman te Haut-Pré;

Oscar Lelarge, spoorbaanbediende, te Statte (Hoei);

Justin Lenders, installateur te Luik;

Franz Berthélemi, koopman te Grivegnée;

Karl Simon, tekenaar te Namen;

allen Belgische onderdanen, uitgezonderd Simon, die Engels onderdaan is.

Dezen maakten deel uit van een groep welke de vijand inlichtingen verschafte over onze troepenbewegingen en de militaire dienst van onze spoorwegen.

Zij werden wegens spionnendienst ter dood veroordeeld.

Het Gouvernement.

Luik, 7 juni 1915.”

15 juni 1915

Uit België – Van Franse zijde.

Parijs, 14 juni. De Belgische legatie heeft een 16^e rapport van de commissie tot onderzoek van de schendingen van het volkenrecht in België door het Duitse leger gepubliceerd. In dit rapport wordt een uitvoerige schildering gegeven van de bij de aanvang van de oorlog te Warsage gepleegde gruwelen.

Het rapport leert hoe onschuldige burgers en grijsaards werden gevat, tegen de muren van huizen geplaatst en doodgeschoten; hoe huizen werden geplunderd en in brand gestoken.

16 juni 1915

De heer Frits Wirtz Jr. te 's Gravenhage schijft ons:

De bladen hebben mededelingen verstrekt, dat te Luik en omgeving verschillende ongeregelheden hebben plaats gehad, die een

dusdanige omvang aannamen, dat de Duitse militaire autoriteiten moesten ingrijpen. De reden van deze onlusten was hoofdzakelijk hongersnood bij de vele fabrieks- en mijnwerklieden.

Wel voorziet het American Relief Committee te Rotterdam reeds voor een deel in de behoefte aan voeding der Belgen, doch dit mag volgens zijn statuten slechts aan de gemeenten leveren. Nu kunnen de verschillende gemeenten niet meer dan een zekere hoeveelheid per hoofd geven, zodat mijnwerkers, fabrieksarbeiders en winkeljuffrouwen, kantoorbedienden en ouden van dagen allen evenveel krijgen.

De mijnwerkers en fabrieksarbeiders van Luik en omgeving werden niet voldoende gevoed. Vandaar de werkstakingen, onlusten enz. Verscheidene grote ondernemingen hebben besloten maatregelen te zullen treffen, zodat de arbeiders, ongeveer 18.000 in getal, meer voeding zullen krijgen.

Als gedelegeerden hebben zij benoemd voor België: de heren Marcel Habets en Rene Henry, voor Nederland: Frits Wirtz Jr. Het secretariaat zal gevestigd zijn bij de Nederlandse gedelegeerde, Kneuterdijk 7 b, 's Gravenhage. Dank zij ook de bemoeiingen der heren Fleskens, Linthorst Homan en Benkoens, is er een grote organisatie verkregen voor de voeding der bedoelde werklieden.

18 juni 1915

Schending van het volkenrecht door de Duitsers. (Van Belgische zijde).

De Belgische commissie van onderzoek naar de schending van de regels van het volkenrecht, de wetten en gebruiken van de oorlog, te Havre gevestigd, publiceert haar 16e rapport, dat ons door de Belgische legatie werd verstrekt. Dit rapport bevat de zeer uitvoerige

verhalen van de gebeurtenissen, bij het binnendringen der vijandelijke troepen in België in de kleine gemeente Warsage, gelegen in het noorden van de provincie Luik. Het eerste is van de heer Fléchet, burgemeester van Warsage, oud kamerlid, en maakt gewag van de arrestatie van vreedzame burgers, gevolgd door de executie van het merendeel van hen. De burgemeester had vooraf de Duitse officieren en manschappen alle mogelijke gastvrijheid verleend. Men beweerde, dat bewoners op de Duitsers geschoten hadden, doch niemand werd met de wapens in de hand gevangen genomen en zelfs werd geen enkel wapen in beslag genomen. Wel is er daarentegen door Belgische troepen tegenstand geboden. De Duitsers bleken zeer zenuwachtig, en er was maar een kleinigheid nodig om tot vuren te komen, verklaart de burgemeester. Daaruit zou wellicht te verklaren zijn, zegt hij, dat een Duits officier bij een eenzame, onbewoonde villa door een kogel werd gedood. De villa werd doorzocht, doch niemand werd gevonden. Het schot kwam dus van elders. De officier bleek gedood door een zeer kleine kogel uit een soldatengeweer. De boerenbevolking heeft dergelijke geweren niet. Een onderzoek werd niet ingesteld. Men riep: "Man hat geschossen", en begon de huizen van het dorp te verbranden. Deuren en vensters werden opengebroken, men haalde de inwoners uit de huizen. Twee mannen werden gedood en ongeveer 25 huizen en hoeven werden verbrand. De soldaten schoten door de open ramen. De burgemeester trachtte bemiddelend op te treden, doch tevergeefs. De aanvoerder, een kapitein, gelastte de burgemeester de bewoners op de markt bijeen te brengen. Toen koos men willekeurig ten minste een dozijn mannen uit, waaronder de burgemeester, en gaf hun bevel aan het hoofd der troepen te marcheren. Indien er geschoten werd zouden de lieden onmiddellijk gefusilleerd worden. Door Duitse officieren en soldaten werden deze lieden beledigd en uitgemaakt voor "Schweinehund" en "Lümpe". Een officier van hoge rang riep uit zijn auto zelfs: "cochons", en

veroorzaakte onder de soldaten, die hem omringden zulk een opwinding, dat ze riepen: “Doodschieten, dadelijk doodschieten”.

Enige gevangenen uit omliggende dorpen kwamen bij de groep, o.a. twee meisjes, wiens vader was doodgeschoten, terwijl hun moeder en hun kleine broer gewond waren.

De burgemeester verklaart, dat de lieden niet ondervraagd werden. Zelfs werd hun niet medegedeeld, waarvan ze werden beschuldigd. De burgemeester wist niets van het doden van de Duitse officier en gelooft, dat het merendeel van zijn metgezellen, zo niet alle, er evenmin iets van afwisten. Een zestal, waaronder drie broers, werden uitgekozen. Men ontblootte hun de rug, waarna ze werden gefusilleerd, ondanks de protesten, kreten en klachten der ongelukkigen. De soldaten verklaarden, dat de overigen de volgende morgen om 4 uur zouden worden doodgeschoten. De nacht werd in de open lucht doorgebracht. Het regende af en toe, maar het weer was zacht. Wanneer iemand sprak werd hij met een slag van een geweerkolf en een ruw: “Still schweigen” tot de orde geroepen. De burgemeester, de enige, die Duits verstond, hoorde praten over het fusilleren of ophangen (sommigen vonden kogels te goed voor deze lieden) in de vroege morgen. Inderdaad heeft men 's ochtends om 4 uur zes personen, door de burgemeester met name genoemd, opgehangen.

Drie andere gevangenen, zeventigjarige grijsaards, zijn spoorloos verdwenen. Waarschijnlijk zijn ze ter dood gebracht.

Wat de burgemeester zelf betreft, deze kon zich beroepen op het feit, dat hij indertijd in Duitsland met de tegenwoordige keizer Wilhelm, toen nog student te Bonn, had gejaagd. Deze burgemeester had vroeger namelijk gedurende verscheidene jaren te Laurenburg aan de Lahn gewoond en daar als ingenieur mijnwerken geleid in de

nabijheid van het kasteel van Schaumburg, toentertijd toebehorende aan de hertog George van Oldenburg. Deze nodigde hem op zijn jachtpartijen, en zodoende gebeurde het dat hij eens op een jacht in het domein van Schaumburg gelegenheid had te jagen met de toenmalige prins Wilhelm, de tegenwoordige Duitse keizer. Zelfs had hij toen bij het dejeuner links van deze gezeten.

De burgemeester had dit reeds aan verscheidene officieren en soldaten verteld, en het opnieuw aan een paar officieren mededelende, zegde een andere officier met stemverheffing: "Der Kerl kann aber liegen", waarop de burgemeester, zich tot die officier wendend, verklaarde: "Mijnheer, ik ben 73 jaar oud, ik heb nooit gelogen, en ondanks de toestand waarin ik mij op het ogenblik bevind zal ik het ook nu niet doen en ik zal het u bewijzen".

Toentertijd waren majoor baron von Liebenau en de luitenant baron von Jacobi attaché bij de keizerlijke prins. De burgemeester kon ook nog noemen namen van personen uit de omgeving van de hertog Georges van Oldenburg (waarvan er nog twee in leven zijn) die aan bedoelde jachtpartij deelnamen.

De Belgique ontving de volgende brief ter publicatie:

Aan de burgemeester van Braine l'Alleud. Op bevel van de Kreitschef van Nivelles mogen, van de zijde der Belgische bevolking, geen feesten, versieringen of dergelijke plaats vinden ter gelegenheid van het jaarfeest op het slagveld van Waterloo-Belle Alliance, hetzij op het slagveld zelf, hetzij in de omliggende gemeenten. Deze betogingen zouden bestraft worden. Gij wordt verzocht dit ter algemene kennis te brengen.

1 juli 1915

Men schrijft ons:

Enige dagen geleden nam de Nieuwe Rotterdamsche Courant een bericht over uit Eijsden aan het Huisgezin gezonden omtrent de aanleg van een tunnel “door de Sint Pietersberg” bij Loen, ten behoeve van een nieuwe spoorlijn Brussel-Aken. Het bericht scheen mij belangrijk genoeg om een onderzoek ter plaatse in te stellen en van een tocht door het Zuid-Limburgse grensgebied kan ik het volgende mededelen:

Inderdaad is een spoorlijn Brussel-Aken in aanleg, er wordt daaraan op verschillende plaatsen met kracht gewerkt. Zij gaat over Tongeren en oostwaarts daarvan door het dal van de Jeker (in België Geer genoemd), die bij Maastricht in de Maas komt. De lijn volgt dit dal tot Wonck, waar de tunnel moet aanvangen, die in het bericht aan het Huisgezin wordt bedoeld. Het is weliswaar niet gebruikelijk dat de berichtgever haar met de naam van de noordelijke punt heeft aangeduid. Loen (zeg Loon, met Limburgse oo) is een buurt aan de voet van de steile oosthelling van de rug, in het Maasdal juist ten westen van Lixhe, uit het begin van de oorlog welbekend door de daar geslagen bruggen. De spoorbrug zal wat meer zuidelijk komen, tussen Lixhe en Visé.

Oostelijk van de Maas zal de lijn gaan over Berneau en Warsage, en in beide dorpen zijn de werkzaamheden in volle gang. Berneau ligt 1 ½ km bezuiden onze grens in het dal van de Belle, die vandaar langs het ongelukkige Moelingen stroomt.

Het diepe dal van deze beek zal in de kom van het dorp Berneau worden overbrugd door een ± 600 meter lang viaduct, waarvan men de peilers, van gewapend beton opgetrokken, reeds hoog boven de huizen ziet verrijzen.

Oostwaarts van Warsage zal het tracé gaan over Sint Pieters Voeren en Remersdaal, dus in het algemeen vrij zuiver oostwaarts, om

waarschijnlijk bij Bleyberg, benoorden Belgisch Moresnet, aan te sluiten bij de lijn Verviers-Aken, die, naar bekend is, door een tunnel onder het "Vierlandenpunt" doorgaat.

20 juli 1915

Van Belgische zijde.

Aan het 17^e rapport van de Belgische commissie van onderzoek naar de schending der regels van het volkenrecht, en van de wetten en gebruiken van de oorlog – door de Belgische legatie te 's Gravenhage verstrekt – wordt het volgende ontleend:

De Duitse troepen, die de 4^e augustus 1914 België binnenvielen, hebben zich dadelijk, toen ze op de tegenstand van onze troepen stootten, aan allerlei buitensporigheden en aan de ergste daden van geweld ten opzichte van de burgerlijke bevolking schuldig gemaakt. In verband met de daden van geweld op de 4^e, 5^e en 6^e augustus, in de nabijheid van de oostgrens en de onmiddellijke schending van de regels van het volkenrecht is deze commissie benoemd. Ze heeft thans 16 rapporten aan de Belgische minister van justitie uitgebracht.

Meer dan 600 getuigenissen en verklaringen, merendeels onder ede afgelegd, maken het thans mogelijk een – hoewel nog onvolledig – rapport aan de minister over te leggen betreffende de buitensporigheden, waaraan het Duitse leger in de provincies Luik en Limburg zich heeft overgegeven.

Alvorens van gemeente tot gemeente de balans op te maken van het optreden van de vijand, acht de commissie het nuttig een verklaring mede te delen van een inwoner van Gemmenich, de eerste Belgische gemeente, door het Duitse leger overweldigd: ze karakteriseert de geestestoestand van de troepen, die België binnendrongen.

Op de drempel der grens, zo heeft men voor haar verklaard, hielden de officieren toespraken tot de soldaten, en deelden hen mede, dat de voorposten waren aangevallen door de bevolking en werd het de soldaten aangeraden zonder genade de dorpen bij het eerste schot te straffen.

Manschappen en officieren koesterden het waandenkbeeld van een aanval van de burgerlijke bevolking en bereidden zich voor op bloedige weerwraak.

De commissie acht het nauwelijks nodig te herhalen, dat er nooit sluipschutters in België geweest zijn. In de provincies Luik en Limburg, zowel als in de andere delen van het land heeft alleen het leger zich tegenover de overweldiger gesteld. De bevolking, die zich gedroeg naar de voorschriften der burgerlijke autoriteiten en de vermaningen der geestelijkheid, heeft zich beslist van elk deelnemen aan de oorlog onthouden. Alle getuigen zijn eenparig in hun verklaringen. Nooit is een juist omschreven feit aangevoerd, nooit is een regelmatig vonnis geweest.

In haar rapport van 10 september 1914 merkte de commissie reeds op, dat indien op zichzelf staande daden van vijandelijkheid zich mochten hebben voorgedaan, die niet anders zouden zijn dan bij alle andere oorlogen. Maar in geen geval konden die individuele aanrandingen, die beslist uitzonderingen bleven, volgens de commissie het generaliseren van de onderdrukkingsmaatregelen rechtvaardigen, die de bevolking van onze steden en dorpen in hun goederen troffen, de fusillades, de branden en de plunderingen, die op Belgisch grondgebied elkaar opvolgden, niet eens met het karakter van weerwraak, maar met werkelijk verfijnde wreedheid.

Volgens berichten in de pers van een neutraal land had de bevolking van Herstal bij Luik aan de opmars der Duitse legers een woedende

tegenstand geboden in het begin van de maand augustus 1914. De commissie heeft sedertdien de zekerheid verkregen, dat dit verhaal geheel en al is verzonnen. Herstal is niet het toneel geweest van enige strijd of onderdrukking.

Te Argenteau en Hoei, om alleen deze gemeenten te noemen, was een kort onderzoek door een officier, die zich van zijn plichten bewust is, voldoende om de onwaarheid aan de tonen van de beschuldigingen van soldaten die door paniek bevangen waren of in plunderingsroes.

Duidelijk is gebleken, dat de daden van geweld, door Duitse troepen bedreven ten opzichte van de burgerlijke bevolking, uitsluitend zijn voorgekomen in de streken, waar de patrouilles, de colonnes militaire wielrijders of de verbonden legers de vijand ontmoetten. Die daden maakten deel uit van het systeem van terrorisme en intimidatie, zo nauw verbonden aan het begrip, dat de Duitsers zich van de oorlog vormen. Ze zijn opgehouden toen onze legers zich hebben verwijderd, en met deze tevens het grootste gedeelte van de vijandelijke strijdkrachten.

Het verdere rapport is dan gewijd aan een zeer uitvoerige bespreking van het optreden der Duitse legers in de Belgische provincies Luik en Limburg.

In een noot wordt verder nog medegedeeld, dat een onderzoek, op initiatief van het Belgische en het Franse gezantschap ingesteld, heeft uitgewezen dat volgens de verklaringen van de handelaar in meubelen te Kopenhagen de voorwerpen, waarvan de verkoop door het Deense blad Politiken werd aangekondigd volstrekt niet afkomstig waren van plunderingen in België en Frankrijk. De koopman, die de advertentie, in het 13^e rapport vermeld, stelde, heeft verklaard, dat hij gewoon is, in Duitsland, Nederland en België

om er oude meubels op te kopen, en dat de meubels die hij te koop aanbood, afkomstig waren van vroegere aankopen voor de oorlog. Door een vergissing van de zetter is de advertentie opgemaakt in een vorm, dat het voor niet ingewijden leek, alsof ze doelde op meubels, in België en Frankrijk gedurende de oorlog weggenomen.

Het rapport bevat als bijvoegsel meer dan een halve pagina van lieden, de 5e augustus te Soumagne geëxecuteerd.

26 juli 1915

Men schrijft ons van de Limburgs-Belgische grens:

Het stadje Visé, dat in het begin van de oorlog door brand en beschieting geheel is verwoest, waar hier en daar nog een gevel stond en een stal en waar nog vele puinhopen door de Duitsers met de grond gelijk zijn gemaakt, is niet meer zo uitgestorven en verlaten als enige maanden geleden. Zo zijn er ongeveer 200 burgerlijke gevangenen van daar uit Duitsland teruggekeerd. Geen woning meer vindend, hebben velen, zo goed en zo kwaad als het ging, in de stallen en overblijfsels van huizen een onderkomen gezocht, en zo doet zich daar het geval voor, dat men, voorbij de puinhopen gaande, plotseling in een stal of achterkamertje een herberg ontdekt. Ook vindt men hier en daar een winkeltje, waar men het hoognodige kan kopen.

De Pont des Arches te Luik, begin augustus door de Belgen opgeblazen, wordt nu verder door de Duitsers afgebroken en de daar vrijgekomen steen vervoerd naar de tunnel door de Pietersberg bij Eben, waar men druk mee bezig is en die moeten dienen voor de aan te leggen spoorlijn Aken-Brussel.

28 juli 1915

De Belgische regering heeft een zeer uitvoerig protest gericht tot de Nederlandse regering betreffende een nieuwe schending door Duitsland van de oorlogsgebruiken, van de door de gehele wereld erkende beginselen van het volkenrecht en van de bepalingen van het verdrag van Den Haag.

Wegens de uitgebreidheid van het stuk moet voorlopig met deze korte mededeling worden volstaan.

Een protest van de Belgische regering.

Gelijk reeds met een enkel woord in ons ochtendblad is gemeld, heeft de Belgische regering tot de Nederlandse regering een protest gericht inzake een nieuwe schending, door Duitsland, van de oorlogsgebruiken, van de beginselen van het volkenrecht en van de bepalingen van de Regeling van Den Haag.

Dit protest, ons verstrekt door het Belgische gezantschap te 's Gravenhage, is vervat in de volgende

Nota.

Artikel 52 van de regeling betreffende de wetten en gebruiken van de landoorlog, zijnde een aanhangsel tot het 4^e verdrag van Den Haag, verbiedt de bezetter van het land bij de gemeenten of bij de bewoners van het bezette gebied opvorderingen in natura te doen of van hen diensten te eisen van die aard, dat zij voor de bevolkingen de verplichting meebrengen om deel te nemen aan de krijgsverrichtingen tegen hun vaderland.

Deze bepaling wordt stelselmatig miskend door de Duitse overheid in België, die van alle middelen van pressie en dwang, waarover zij beschikt, gebruik maakt om onze bevolkingen te noodzaken arbeid te verrichten ten dienste van de legers.

Sedert het begin van de vijandelijkheden heeft zij menigmaal de bewoners gedwongen tot hulp bij het aanleggen van loopgraven. Dezelfde dwang wordt uitgeoefend ten aanzien van industriële arbeid. Heden ten dage stellen de Duitsers voornamelijk pogingen in het werk bij de spoorwagarbeiders. Er in slagend dezen hun werk te doen hervatten, zouden zij zeer vele Duitsers (een legerkorps vertegenwoordigend) vrij krijgen, die zij nodig hebben voor de dienst van het vervoer op de lijnen van het Belgische net; zij zouden bovendien het verkeer en het troepenvervoer op dat net aanmerkelijk in de hand werken, daar zich, wegens de onervarenheid van het Duitse personeel, ook ongevallen hebben voorgedaan, die hen noodzaken tot een slechts onvolkomen gebruik van ons net, en meer bepaaldelijk van de in hellende richting aangelegde lijnen.

De spoorwagarbeiders die zich rekenschap hebben gegeven van de aard der diensten, welke men van hen vraagt, weigeren sedert elf maanden met kracht en macht, en ondanks hun slechte materiële toestand, om de Duitse autoriteiten hun medewerking te verlenen. Niet alleen bieden zij weerstand aan de meest verleidelijke loonaanbiedingen (te Luik bood men aan de machinisten, vertrouwd met de hellende lijn van Hautpré tot 50 frank per dag aan) maar bovendien laten zij zich de schandelijkste vervolging welgevallen, liever dan indirect tegen hun vaderland te dienen. Die vervolging strekt zich over geheel België uit. Heeft de heer Hulzebusch, secretaris-generaal te Brussel van de keizerlijke Duitse spoorwegen niet verklaard dat hij er door middel van uithongering in zou slagen (door de steuncomités te beletten hen te helpen) onze arbeiders overal te dwingen tot arbeid aan de wegen en in de arsenalen? Wij zijn in het bezit van nauwkeurige inlichtingen omtrent de incidenten die zich hebben voorgedaan te Luttre en te Mechelen.

Te Luttre. Einde april hebben de Duitse autoriteiten vooreerst een dertigtal arbeiders van de centrale werkplaats en van de remise te

Luttre bijeengeroepen en hun verzocht hun werk weer op te vatten onder belofte van hoge lonen. Men bood de gewone arbeiders 5, 6 en 7 mark, de machinisten tot 20 mark per dag aan. Daar de arbeiders krachtig weigerden, lieten de Duitsers hen in wagons opsluiten, verklarend dat zij er niet uit zouden komen alvorens zij zouden willen werken. Vergeefse moeite.

Na verloop van verscheidene dagen, deelde men hen mee dat zij naar Duitsland zouden gebracht worden en dat zij gedwongen zouden worden, daar zonder betaling te werken. Terzelfder tijd waarschuwde men de gezinnen, in de hoop dat deze tussenbeide zouden komen. Dit gebeurde echter niet en de volgende ochtend, toen de trein zich in beweging zette, riepen de gevangenen arbeiders en de bevolking, die in groten getale in de omtrek van het station was te hoop gelopen, met alle macht: "Leve België!"

De trein ging niet verder dan tot Namen en de arbeiders werden vrijgelaten; enige dagen daarna werd een nieuwe poging ondernomen. De Duitsers lieten gewelddadig een honderdtal arbeiders bijeenkomen in de eetzaal van de werkplaats en een Duitse officier vroeg hen, aanvankelijk beleefd, het werk te hervatten. Tegenover hun algemeen stilzwijgen, dreigde hij hen naar Duitsland te zullen zenden. Hij voegde er aan toe: "Jullie behoeven voor de toekomst niet bezorgd te zijn; de Kommandantuur zal u een stuk ter hand stellen, waarin vastgesteld wordt dat gij de arbeid slechts gedwongen en daartoe genoodzaakt hervat hebt; wie het aanneemt doe twee stappen voorwaarts." Alle arbeiders deden een stap achterwaarts onder de uitroep: "Leve België! Leve onze soldaten!"

Tengevolge van deze feiten werd de heer Kessler, directeur van de centrale werkplaats van Luttre, te Brussel de 10^e mei gearresteerd. Overgebracht naar de gevangenis van Charleroi, liet men hem op stro slapen en bracht hem woensdag, de 12^e, onder geleide naar de

werkplaats te Luttre, waar men eveneens reeds een groot aantal werklieden had bijeengebracht. In die tussentijd was aan ieder dezer een geschreven verklaring uitgereikt, waarin zij met gevangenschap in Duitsland bedreigd werden, als zij weer weigerden te arbeiden. Uitgenodigd om het personeel hun werk te doen hervatten, antwoordde de heer Kessler dat hij de eed van getrouwheid aan de koning had afgelegd en dat hij geen meinedige zou worden.

Hij voegde er aan toe, dat de meesterknechten door dezelfde eed gebonden waren. Men verzocht hem toen de werklieden tot arbeiden aan te sporen, onder belofte dat zij slechts zouden te maken hebben met locomotieven bestemd voor handelsvervoer. De heer Kessler bepaalde zich er toe de hem gedane mededeling over te brengen, er bijvoegend dat hij aan het personeel het oordeel liet over hetgeen het geweten hen voorschreef. Niemand stemde toe in hervatting van de arbeid. Niemand stelde overigens vertrouwen in de Duitse belofte, die reeds gelogenstraft werd door het soort van locomotieven dat in de werkplaats tot het ondergaan van herstellingen aanwezig was.

Tengevolge van deze voorvallen bleef de heer Kessler in de gevangenis te Charleroi. Een rekenplichtig ambtenaar de heer Gheslain en een klerk, de heer Menin, worden daar eveneens gevangen gehouden. Honderdnegentig werklieden werden naar Duitsland gezonden; een zestigtal anderen werden de 5^e juli nog gearresteerd.

Te Mechelen deden de Duitse autoriteiten het gemeentebestuur sommeren tot inlevering van de lijsten van het personeel der centrale werkplaatsen. Nadat de stad geantwoord had dat zij ze niet bezat, daar zij niets te maken had met het spoorwegbestuur, volhardden de Duitsers bij hun eis en bedreigden zij de stad met een boete van tienduizend mark, als de lijst niet binnen 24 uur was overgelegd. De

burgemeester liet toen een kennisgeving aanplakken waarbij de aan de spoorweg verbondenen werd kennis gegeven dat de Duitse autoriteiten hen uitnodigden zich te vervoegen op het bureau van de Duitse ingenieur, belast met het beheer der werkplaatsen.

Deze oproep bleef zonder gevolg. Het gemeentebestuur werd daarop door de Duitsers genoodzaakt om, naar de aanwijzingen van de registers van de burgerlijke stand, de lijst der aan de spoorweg verbondenen samen te stellen en deze laatsten, ten getale van 500, werden door gewapende soldaten in hun woningen opgevorderd en naar de werkplaatsen gevoerd. Ten einde hen te nopen tot arbeiden sloot men hen op, met verbod om naar hun huis terug te keren; de vrouwen en kinderen kwamen hun eten brengen. De directeur, de heer Degraux, onderging eveneens een hechtenis van 10 dagen. Daar de werklieden weigerden aan het werk te gaan, namen de Duitsers wraak op de gehele bevolking. Totdat de arbeiders zich zouden hebben onderworpen, mocht niemand na zes uur 's avonds meer uitgaan. Bovendien zou de stad, op bevel van generaal von Bissing vanaf 30 mei, afgesloten worden; men kon er in noch er uit. Gedurende verscheidene dagen heerste er een schrikbewind. Een heftig incident had zelfs aan de poorten van Mechelen plaats op de dag dat kardinaal Mercier, die zich naar Brussel moest begeven, de stad uit wilde. Alle vreesaanjagende middelen bleven vergeefs. Geen enkele spoorwegarbeider heeft het werk hervat.

Zoals blijkt uit de proclamatie van de gouverneur-generaal von Bissing, is er bij deze drie feiten geen sprake van plaatselijke misgrepen van de Duitse overheid. Het betreft hier een stelsel, waaraan deel hebben het generaal gouvernement en de hoogst geplaatste Duitse militaire persoonlijkheden, die de bepalingen van Den Haag uitnemend kennen en die niet aarzelen ze openlijk te overtreden. Dit cynisme komt ten duidelijkste uit in de

bekendmaking welke de 10 juni 1915 te Gent werd aangeplakt en waarvan zich een exemplaar in ons bezit bevindt:

Kennisgeving.

Op bevel van zijne excellentie de etappe-inspecteur, breng ik het navolgende ter kennis van de gemeenten:

De houding van enkele fabrieken, die, onder het voorwendsel van vaderlandsliefde en zich grondende op het Verdrag van Den Haag, geweigerd hebben te werken voor het Duitse leger, bewijst dat er onder de bevolking neigingen bestaan die beogen moeilijkheden in het leven te roepen voor het Duitse legerbestuur.

In verband hiermee maak ik bekend, dat ik met alle te mijner beschikking staande middelen dergelijke praktijken, die de goede verstandhouding welke tot dusver tussen het Duitse legerbestuur en de bevolking bestaat, slechts kunnen verstoren, zal te keer gaan.

Ik stel in de eerste plaats de gemeentelijke autoriteiten voor de uitbreiding van een dergelijk voornemen verantwoordelijk en ik doe opmerken, dat de bevolking zelf de oorzaak er van zal zijn, dat haar de tot dusver in de ruimste mate verleende vrijheden zullen worden ontnomen en vervangen door beperkende bepalingen, noodzakelijk geworden door haar eigen toedoen.

Luitenant Generaal

(getekend) Graaf von Westcarp

Gent, 10 juni 1915

De Etappecommandant

De regering van de koning heeft de eer deze nieuwe schending door Duitsland van de oorlogsgebruiken, van de algemeen erkende beginselen van het volkenrecht en van de bepalingen van de Regeling van Den Haag aan de Nederlandse regering kenbaar te maken.